

ANDRZEJ SZYPUŁA

ROLA I ZADANIA SAMORZĄDU WOJEWÓDZKIEGO W DZIEDZINIE KULTURY

U progu XXI wieku istotą regionalizmu winna być troska o budzenie postaw szacunku dla dziedzictwa kultury lokalnej, regionalnej i narodowej w harmonijnym układzie z kulturą europejską i ogólnoswiatową – ten cytat z jubileuszowego Informatora Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia, które właśnie obchodzi 65-lecie swego istnienia, w sposób bardzo aktualny zdaje się wskazywać drogę do zachowania tożsamości i odrębności społeczeństw lokalnych, budowanych na tradycjach, łączących przeszłość z przyszłością, stwarzających lepszy, „ludzki” świat dla wszystkich, także dla przyszłych pokoleń. Ta wielość „małych ojczyzn”, które *uczą żyć w wielkich ojczyznach i w świecie*, składa się na pojęcie Ojczyzny naszej, Polski, rozumianej jako obszar zakreślony granicą administracyjną, ale także jako poczucie przynależności – z całym bogactwem emocjonalnym, kulturowym – do tej samej grupy etnicznej, niezależnie od miejsca pobytu czy zamieszkania. Przypomina mi się tutaj wypowiedź Jerzego Waldorfa w wywiadzie, jaki z nim przeprowadziłem blisko 10 lat temu; stwierdził: *Granice Polski będą sięgały tak daleko, jak daleko sięgać będzie polska kultura*.

W związku z wejściem w życie reformy ustrojowej państwa, z dniem 1 stycznia 1999 r. działalność kulturalna – w tym prowadzenie większości dotychczas państwowych instytucji kultury – stała się zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego. To one stały się organizatorami

---

Autor jest znanym w woj. podkarpackim animatorem kultury muzycznej, chórmiestrem, dyrygentem, pedagogiem muzycznym, publicystą, redaktorem pisma muzyczno-literackiego „Kamerton”, wydawanego w Rzeszowie. Obecnie pełni funkcję dyrektora Oddziału Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Urzędzie Marszałkowskim w Rzeszowie. Tekst powyższy to jego wystąpienie na ogólnopolskiej sesji działaczy ruchu regionalnego: odbytego w Jarosławiu w listopadzie 1999 roku.

przejmowanych instytucji kultury, do ich kompetencji należy także określanie wysokości środków budżetowych dla tych instytucji. Wydatki związane z realizacją tych zadań finansowane są z dochodów własnych samorządów oraz dotacji z rezerwy celowej budżetu państwa.

Oczywiście, takie rozwiązanie jest zgodne z duchem reformy, jednak budzi ono wiele niepokojów wobec niekorzystnej interpretacji ustawy o finansach publicznych w stosunku do takich instytucji upowszechniających kulturę, jak muzea, biblioteki, domy i ośrodki kultury, gdzie dotacje budżetowe stanowiły ponad 80% łącznych dochodów. Możliwość przekazania dotacji budżetowej w wysokości do 50% dochodów własnych tych instytucji byłaby skazaniem ich teraz na likwidację. Złożony w Sejmie projekt ustawy, która oby jak najprędzej ujrzała światło dzienne, instytucje kultury z tego przepisu uwalnia.

Ostatnie doświadczenia dowodzą, że samorzady czują się odpowiedzialne za sferę działalności kulturalnej. Jednak inne, bardziej palące problemy odsuwają często sprawy kultury na dalszy plan, zaś finanse na kulturę zajmują z reguły ostatnie miejsce w budżecie. Cele ekonomiczne zaczynają często dominować nad celami statutowymi instytucji kultury, co powoduje ich dążenie do komercjalizacji, obniża też poziom działalności tych instytucji. Miejmy nadzieję, iż są to tendencje przejściowe.

Temat, jaki sobie obrałem, postaram się tu omówić na przykładzie województwa podkarpackiego, które, według ocen Instytutu Kultury Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Centrum Animacji Kultury w Warszawie, jest jednym z najbogatszych w kraju pod względem aktywności kulturalnej społeczeństwa. Przejawia się to w dużej liczbie działających tu stowarzyszeń kulturalnych, ich członków, wielości amatorskich zespołów artystycznych, w żywych do dziś, a najróżniejszych przejawach tradycji, sztuki ludowej, obrzędów, świąt itd. W najbliższym naszym otoczeniu wyższą aktywność przejawia, jak się zdaje, jedynie Podhale w woj. małopolskim. O ile od wieków region nasz jest z różnych powodów gospodarczo regionem dość zaniedbanym, to przecież jest niezwykle bogaty w ludzi pełnych społecznikowskich pasji, nieraz z dziada pradziada, podejmujących różne przedsięwzięcia dla dobra wspólnego. Kultura jest solą tej ziemi. Przenika ona wszystkie dziedziny życia społecznego, rodzinnego, religijnego, w różnych swych kształtach i przejawach wyraża głębokie przywiązanie do ziemi ojców, rodzimego krajobrazu, pracy na roli, świąt religijnych i narodowych, czerpie z dorobku pokoleń.

Z racji obowiązków służbowych bywam często w najróżniejszych zakątkach i środowiskach tego województwa. Wszędzie spotykam ludzi aktywnych, twórczych, zakochanych w swej małej ojczyźnie, niezależnie od

wykształcenia, pełnionego stanowiska czy funkcji publicznej. Za przykład posłużyć może choćby Jarosław, gdzie żywo i prężnie działa stowarzyszenie kulturalne miłośników miasta i okolic, obchodzące właśnie jubileusz 65-lecia istnienia i aktywnej działalności. A przecież takich stowarzyszeń, mających nawet ponad 100-letnią tradycję, mamy w województwie sporo, jak choćby „Fredreum” w Przemyślu, obchodzące właśnie 130-lecie artystycznej działalności.

Rola samorządu wojewódzkiego w takim regionie jest szczególna. Przebiega ona, w moim rozumieniu, dwójako – poprzez działalność wojewódzkich instytucji kultury oraz poprzez wspieranie najróżniejszych podmiotów, jak np. stowarzyszenia, fundacje, związki twórcze, domy, ośrodki kultury, samorządy gminne, powiatowe, parafie. Najpierw o tych pierwszych.

Z dniem 1 stycznia 1999 r. woj. podkarpackie przejęło do prowadzenia 13 wojewódzkich instytucji kultury, w tym z byłego rzeszowskiego – 7, przemyskiego – 4 i krośnieńskiego – 2. Dwie z nich to instytucje artystyczne – Filharmonia im. A. Malawskiego i Teatr im. W. Siemaszkowej w Rzeszowie. Obok oczywistej działalności profesjonalnej, prowadzonej od szeregu lat na wysokim poziomie, instytucje te w szerokim zakresie prowadzą działalność edukacyjną (koncerty, spektakle szkolne) w swoich siedzibach, a także w terenie. W dużym obecnie województwie dwie instytucje artystyczne to naprawdę niewiele, stąd wielkie znaczenie w upowszechnianiu kultury, jakie przypisuje się stowarzyszeniom kultury teatralnej, towarzystwom muzycznym itd. Wspomniane instytucje artystyczne organizują także lub też są współorganizatorami różnych festiwali i przeglądów o szerokim zasięgu, ogólnopolskim i międzynarodowym, jak Festiwal Muzyczny w Łańcucie, Biennale Plakatu Teatralnego, Światowy Festiwal Polonijnych Zespołów Folklorystycznych itp.

Najliczniejszą grupę instytucji upowszechniających kulturę w województwie stanowią muzea, mające ciekawe zbiory, a prowadzące także aktywną działalność naukową, wystawienniczą, publicystyczną i koncertową. Do tej grupy instytucji zaliczyć też trzeba skanseny ludowe budownictwa i sztuki ludowej. Szczególna rol, z uwagi na specyfikację i warunki, przypada trzem takim instytucjom: Bibliotece Wojewódzkiej i Miejskiej w Rzeszowie, Wojewódzkiemu Domowi Kultury w Rzeszowie oraz Centrum Kulturalnemu w Przemyślu. Są one bezpośrednimi narzędziami, ważkimi elementami polityki kulturalnej województwa, realizują zadania w skali ponadlokalnej, są też instytucjami doradczymi, metodycznymi, kształcącymi i doszkalającymi animatorów i instruktorów kultury, służą bazą danych, dysponują sprzętem profesjonalnym, wysoko wykwalifiko-

waną kadrami instruktorską i techniczną. Ich funkcjonowanie, wyposażenie, stan kadrowy jest obiektem stałej troski władz wojewódzkich. Podkreślić trzeba, że Wojewódzki Dom Kultury w Rzeszowie i Centrum Kulturalne w Przemyślu pełnią szczególną rolę w zakresie ochrony i rozwoju tak bogatego w naszym regionie dziedzictwa kulturowego.

Prowadzona obecnie praca nad strategią rozwoju woj. podkarpackiego do roku 2006 sytuuje sprawy kultury w ścisłym powiązaniu z życiem społecznym mieszkańców. Chodzi o zachowanie poczucia tożsamości, aktywizację społeczności lokalnych, promocję regionu w Polsce i świecie, podnoszenie atrakcyjności regionu, związek z rozwojem turystyki, zabezpieczeniem i zagospodarowaniem zabytków, podtrzymywanie kultury i sztuki ludowej. Wielką wagę dla dalszego rozwoju i postępu na przyszłość miałyby powołanie Uniwersytetu w Rzeszowie. Praca nad strategią wykazała istotne dysproporcje w zakresie dostępności do szeroko rozumianych dóbr kultury między silniejszymi ośrodkami miejskimi a terenami wiejskimi. Coraz częściej jednak i w środowiskach wiejskich pojawiają się bardzo wartościowe, bogate w formie i treści, przedsięwzięcia kulturalne, co jest przejawem ogólnoeuropejskich tendencji w tym względzie.

Oprócz utrzymywanych przez samorząd wojewódzki wspomnianych 13 wojewódzkich instytucji kultury, istotnym elementem działalności kulturalnej w woj. podkarpackim jest wspieranie finansowe najróżniejszych stowarzyszeń i podmiotów, zwłaszcza w zakresie prowadzenia imprez ponadlokalnych, mających szczególne znaczenie dla regionu. Wobec ogromnego w ostatnich latach wzrostu najróżniejszych inicjatyw kulturalnych w terenie, ta pomoc wymaga wsparcia także innych szczebli samorządów, różnych sponsorów, organizacji pozarządowych, środków europejskich, których udział w działalności kulturalnej w naszym województwie stale rośnie.

Obowiązujący Statut Woj. Podkarpackiego w rozdz. 1 § 1 stwierdza: *Ogół mieszkańców woj. podkarpackiego tworzy z mocy prawa regionalną wspólnotę samorządową. Rozdz. 2 określa zakres i cele strategiczne, deklarując m. in.: pielęgnowanie polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców; zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń; wspieranie rozwoju kultury oraz ochronę i racjonalne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego; promocję walorów i możliwości rozwojowych województwa.*

Przygotowany Regulamin pracy Urzędu Marszałkowskiego w dziale

dotyczącym Oddziału Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego, którym mam zaszczyt kierować, zawiera następujące zadania:

- 1) Realizacja polityki kulturalnej, prowadzonej przez samorząd województwa,
- 2) Sprawowanie mecenatu nad działalnością kulturalną poprzez wspieranie instytucji kultury i sztuki,
- 3) Sprawowanie nadzoru nad działalnością statutową instytucji kultury, dla których woj. podkarpackie jest organizatorem,
- 4) Prowadzenie rejestru instytucji kultury,
- 5) Przygotowanie projektów uchwał Sejmiku i Zarządu Województwa,
- 6) Przygotowywanie konkursów na stanowisko dyrektora instytucji kultury,
- 7) Współpraca ze związkami i stowarzyszeniami społeczno-kulturalnymi, współdziałanie ze społecznym ruchem kulturalnym,
- 8) Prowadzenie spraw związanych z przyznawaniem nagród za osiągnięcia w dziedzinie twórczości artystycznej, upowszechniania i ochrony dóbr kultury,
- 9) Prowadzenie spraw związanych z ustanawianiem i przyznawaniem stypendiów za twórczość artystyczną, upowszechnianie i ochronę dóbr kultury,
- 10) Prowadzenie spraw merytoryczno-finansowych i kontrola realizacji zadań zleczanych stowarzyszeniom w ramach dotacji,
- 11) Realizacja zadań z zakresu spraw związanych z edukacją kulturalną dzieci i młodzieży,
- 12) Prowadzenie spraw, dotyczących współpracy kulturalnej z zagranicą,
- 13) Promowanie osiągnięć kulturalnych i artystycznych regionu w kraju i za granicą,
- 14) Prowadzenie kalendarza imprez kulturalnych w województwie i Podkarpackiego Informatora Kulturalnego,
- 15) Opracowanie bazy danych o instytucjach i materiałach informacyjnych z dziedziny kultury i sztuki w regionie,
- 16) Współdziałanie z Woj. Konserwatorem Zabytków w zakresie konserwacji obiektów zabytkowych,
- 17) Opracowywanie planu finansowego działu „kultura i sztuka” we współpracy z Departamentem Budżetu i Finansów, przekazywanie instytucjom kultury wskaźników do opracowywania jednostkowych planów finansowo-ekonomicznych instytucji.

Zakres tych zadań jest, jak widać, bardzo szeroki, a realizowane są one przez szczupły zespół pracowniczy. Oczekiwania zarówno w sferze

finansowej jak i merytorycznej tak ze strony wojewódzkich instytucji kultury jak i innych podmiotów, są zaś bardzo duże. Mimo braku środków w stosunku do rysujących się potrzeb obserwujemy w województwie, zwłaszcza od 10 lat, wzmożoną aktywność kulturalną, zarówno w sferze profesjonalnej, jak i amatorskiej. Przejawia się to w organizacji np. licznych festiwali muzycznych, ale także plastycznych, teatralnych, fotograficznych itp. Nowopowstałe powiaty organizują sejmiki kultury, gminy łączą się razem przy podejmowaniu szerszych i trudniejszych przedsięwzięć kulturalnych, opracowywane są koncepcje rozwoju na najbliższe lata, koordynowana jest działalność kulturalna w terenie. Można powiedzieć, iż trudny okres transformacji w dziedzinie kultury woj. podkarpackie ma już poza sobą.

Jak wspominałem, cele i zadania samorządu wojewódzkiego w dziedzinie kultury określa Statut, Regulamin, a także szereg innych aktów prawnych, ustaw i rozporządzeń. Możliwość realizacji tych celów i zadań zależy w dużej mierze od wysokości środków finansowych, wygospodarowanych na kulturę w budżetach samorządów, ale i dotacji państwowych, realizowanych w różnych formach. Tak na szczeblu gminy, powiatu i województw, jak i szczeblu centralnym potrzebna jest mądra, rzeczowa i konkretna polityka kulturalna, przy oczywistym wsparciu organizacji pozarządowych, środków z funduszy europejskich, lokalnych i strategicznych sponsorów. Mimo niedostatków w tym względzie jest w naszym regionie spora liczba oddanych i zaangażowanych animatorów kultury, także wśród radnych wojewódzkich i radnych innych szczebli samorządowych, co pozwala mieć nadzieję, iż poziom pracy kulturalnej w naszym regionie, aczkolwiek zapewne powoli, będzie stale wzrastał.

Ważne, by nic nie utracić z bogatego dorobku rodzimej kultury, by była ona nadal spoiwem łączącym społeczności lokalne (małe ojczyzny), a jednocześnie wniosła do kultury europejskiej nowe wartości i formy.